

Proti generacizmu

Oris pojmovanja pravičnosti do prihodnjih generacij

Uvod

Globalna ekološka kriza v obliki podnebnih sprememb odpira vprašanja razdelitve koristi in škode med različnimi generacijami. Medtem ko zdajšnja generacija uživa koristi od rabe fosilnih goriv, so prihodnje generacije postavljene v vlogo žrtev degradacije okolja in izrabe naravnih virov, med katere spada tudi stabilno podnebje. Ekonomija neskončne rasti na končnem planetu z omejenimi viri daje prednost sedanji koristi na račun prihodnosti. Izhaja iz logike odštevanja prihodnje vrednosti, ki implicira vrednostno razlikovanje med sedanjostjo in prihodnostjo na račun slednje. Neupravičenost tovrstnega razlikovanja bomo postavili v analogijo z oblikami diskriminacije, kot sta rasizem in seksizem. Posledično bomo izpeljali pojem *generacizem*, ki predvideva vrednostno razlikovanje ljudi glede na njihovo pripadnost določeni generaciji. Generacizem diskriminira ljudi glede na čas rojstva.

Nasproti generacizmu bomo postavili zahtevo po spoštovanju medgeneracijske enakosti ljudi, pri čemer se bomo ustavili ob različnih pojmovanjih, ki skušajo vsako posebej zgraditi pojmovni aparat za zapopadenje moralno neustreznega odnosa zdajšnje generacije do prihodnjih generacij. Na podlagi vzporednic s socialno državo bomo utemeljili pojem zelene države, ki bo uporabljen za ilustracijo potrebe po aktivni vlogi države na tem področju. Zelena država je za pravice prihodnjih ljudi to, kar je socialna država za pravice revnih ljudi. Gre za politični korektiv, kjer država prevzema nase breme poprave krivic, ki nastajajo kot posledica nepravičnega ekonomskega sistema. Pri zeleni državi gre za boj proti generacizmu in vzpostavitev medgeneracijske enakosti v odnosu do prihodnjih generacij. Vsakokrat obstoječa generacija je edina, ki ima moč vplivati na stanje okolja, zato mora za svojo moč prevzeti tudi moralno odgovornost.

¹ Kljub velikemu konsenzu v znanstveni skupnosti o antropogenem vzroku podnebnih sprememb je v Sloveniji še vedno zaznati pristnost t. i. podnebne skepse. Bralko ali bralca, ki bi se rad seznanil z odgovori recenzirane znanstvene literature s področja klimatologije na ugovore podnebnih skeptikov, napotujem na spletno stran *Sceptical Science: Getting sceptical about global warming scepticism*: <http://www.skepticalscience.com/>. Stran vsebuje tudi vsebine v slovenščini.

Okoljska kriza in generacizem

Človeštvo je v globalni ekološki krizi v povezavi s podnebnimi spremembami,¹ kar izziva ustaljene oblike političnega mišljenja in delovanja. Doslej smo lahko v političnih procesih odločanja dostop do naravnih virov razumeli kot vedno razpoložljivo konstanto, globalna ekološka kriza pa kaže, da ni več tako. Ob spreminjajočem se globalnem podnebjem se odpirajo predvsem vprašanja razporeditve koristi in bremen. V preteklosti so koristi od izrabe fosilnih goriv in drugih naravnih virov imele predvsem države, ki so že zgodaj začele industrijsko revolucijo, danes pa koristi uživajo vodilne

korporacije v energetiki in rudarski industriji in nacionalne ekonomije, ki temeljijo na nizki ceni in lahkem dostopu do energetskih in drugih naravnih virov. Posebna ovira na poti do ustrezne politike varovanja okolja so nizki stroški onesnaževanja okolja. Naš ekonomski sistem temelji na privatizaciji koristi od izrabe naravnih virov na eni strani in na socializaciji okoljske škode na drugi.

Pogosto spregledana razsežnost globalne ekološke krize je v dolgoročnih posledicah globalne ekološke krize. Spremembe v naravnih procesih kot posledica antropogenih podnebnih sprememb imajo izrazito negativen vpliv na človeka. Podnebne spremembe vodijo do dviga morske gladine, pogostejših poplav, širjenja puščav, taljenja polarnega ledu, marsikje bo primanjkovalo pitne vode, nekateri kraji pa bodo v celoti izginili. Podnebne spremembe bodo najbolj udarile revnejše dele industrijsko nerazvitega sveta, kjer nimajo ustreznih zmogljivosti za prilagajanje spremembam, največja škoda pa bo prizadela danes živeče mlade ljudi in prihodnje generacije (Hansen, 2011: 3).

Sociolog in kriminolog Aleš Bučar-Ručman v globalni ekološki krizi vidi prvine kriminalitete. Obseg škode zaradi globalne degradacije okolja primerja s škodo, ki jo povzroči klasična kriminaliteta. »Predvidevamo lahko, da se bo povečala lakota, da se bodo širile bolezni, da bodo izumirale živalske in rastlinske vrste, da se bodo spremenili odnosi med državami, da bodo nastali konflikti v državah in med državami, da bo prišlo do emigracije z ogroženih območij in da bodo posledično nastali konflikti v imigrantskih družbah.« (Bučar-Ručman, 2009: 119)

Medtem, ko se družba precej ukvarja s kriminaliteto, pripravljenost za njeno preprečevanje pa uživa visoko podporo javnosti, česa podobnega pri t. i. zeleni kriminaliteti ne vidimo. Onesnaževanje okolja na primeru podnebnih sprememb je škodljivo za ljudi, ki živijo danes, še bolj pa za tiste, ki bodo živeli v prihodnje. Degradacija okolja kot posledica podnebnih sprememb za prihodnje generacije pomeni poslabšanje kakovosti življenja in ogrožanje zdravja in življenja ljudi. Za pripravo ustreznih politik, s katerimi bi se lahko odzvali na socializacijo okoljske škode, kot jo vidimo na področju podnebnih sprememb, je potrebna poglobljena analiza, ki pa se je tukaj ne moremo lotevati. V nadaljevanju se bomo osredinili na pogosto spregledano razsežnost okoljske degradacije, in sicer njeno učinkovanje na prihodnje generacije in posledice, ki jih naš odnos do okolja prenaša k našemu odnosu do prihodnjih ljudi. Zagovarjali bomo tezo, da gre pri ekonomskem sistemu, ki temelji na čim obsežnejši izrabi naravnih virov za obliko diskriminacije do prihodnjih ljudi, ki bi jo po vzporednicah s pojmom rasnega razlikovanja lahko imenovali *generacizem*.

Ekonomija neskončne rasti na končnem planetu z omejenimi viri temelji na podmeni, da je čimprejšnja poraba virov za ustvarjanje dobička več vredna kot poznejša raba. Pri oceni stroškov in koristi nekega projekta se predvideva, da je korist, ki je bolj oddaljena v prihodnosti, manj vredna v primerjavi s koristjo, ki jo lahko uživamo čim prej. Intenzivna raba naravnih virov v sedanjosti pogosto pomeni, da bodo prihodnje generacije prikrajšane za te vire. Logika odšteva-

nja prihodnje vrednosti (ang. *discounting*) implicira vrednostno razlikovanje med sedanjostjo in prihodnostjo. Na okoljevarstvenem področju to pomeni, da je bolje uživati koristi od rabe okolja danes kot v prihodnje in da je bolje prestaviti okoljsko škodo v prihodnost, kot se z njo soočiti danes. Tovrstno pristranskost do sedanje generacije na račun prihodnjih generacij je treba razumeti kot moralno neupravičeno.

Pojem *generacizem* je izpeljanka, ki na podlagi konceptualne podobnosti z rasizmom, ki je oblika neupravičenega vrednostnega razlikovanja zaradi pripadnosti rasi, ljudi ločuje glede na njihovo generacijsko pripadnost. Tisti, ki pripadajo sedanji generaciji, so privilegirani v primerjavi s pripadniki prihodnjih generacij. Če je protidiskriminacijska politika namenjena preprečevanju rasizma, lahko rečemo, da je politika medgeneracijsko ozaveščenega varovanja okolja oblika preprečevanja *generacizma*. Današnja prevladujoča ekonomska ureditev, ki prenaša okoljska tveganja v prihodnost, ne izhaja iz ideje o manjvrednosti prihodnjih generacij, ampak se zdi, da temelji bodisi na ignoranci medgeneracijskih okoljevarstvenih dolžnosti bodisi na podmeni, da do dolgoročne okoljske degradacije sploh ne bo prišlo.²

Peter Singer je avstralski filozof in bioetik, ki nasprotuje razlikovanju oseb glede na raso, spol in vrsto, ki ji oseba pripada. Pravi, da je razlikovanje na podlagi omenjenih okoliščin nelegitimno, ker krši načelo enakosti.

V konfliktu med njihovimi interesi in interesi druge rase rasisti kršijo načelo enakosti, s tem ko dajejo večjo težo interesom njihove rase. Seksisti kršijo načelo enakosti s tem, ko dajejo prednost svojemu spolu. Podobno specisti dovoljujejo, da interesi njihove lastne vrste povozijo večje interese pripadnikov drugih vrst. Vzorec je identičen v vseh primerih. (Singer, 1990: 6, 9)

Kot opozarja Singer, deluje kršitev načela enakosti v vseh treh primerih po identičnem vzorcu. Na enak način kot Singer utemelji izpeljanko *specizem*, lahko oblikujemo tudi pojem neupravičenega razlikovanja glede na pripadnost generaciji, *generacizem*. V konfliktu med sedanjo generacijo in prihodnjimi generacijami po analogiji z rasisti generacisti kršijo načelo enakosti, s tem ko dajejo večjo težo interesom lastne generacije pred interesi drugih generacij.

Gospodarski sistem, ki temelji na čim večji izrabi naravnih virov v korist sedanje generacije na račun prihodnjih generacij, je generacističen in se lahko kot tak primerja s sistemom zgodovinskega kolonializma, ki je v imenu koristi belcev izkoriščal pripadnike drugih ras in skupnosti. Iz obstoječe ekonomske ureditve je treba umakniti prvine generacizma in jih nadomestiti z načeli enakosti vseh ljudi, ne glede na osebne okoliščine, kot je čas rojstva oziroma pripadnost generaciji.

Medgeneracijska enakost

V drugi polovici 20. stoletja so se avtorice in avtorji prvič zavedli, da zgodovinski razvoj ne prinaša zgolj nenehnega napredka v blaginji človeštva. Izraba naravnih virov in onesnaževanje okolja sta trčila ob meje planetarnih omejitev. Globalni industrijski razvoj je dosegel raven, ko lahko nepovratno uničimo globalne ekološke sisteme, od katerih smo odvisni. Planet in ekosistemi na njem imajo omejene možnosti obnavljanja surovin, omejena je tudi zmožnost naravnih sistemov, da absorbirajo odpadne snovi, ki nastajajo pri sodobnem, na industriji temelječem

² Že omenjeno gibanje podnebnih skeptikov ali podnebnih zanikovalcev gradi na ideji, da so podnebne spremembe utvara in da so politike varovanja okolja (podnebja) del zarote določenih političnih skupin. Primer tovrstnega razmišljanja najdemo v ameriški republikanski stranki.

gospodarstvu. Zaradi potrebe, da bi ustrezno naslovili novo postavljena moralna vprašanja v odnosu do prihodnosti na planetu, so začeli nastajati različni pojmi in pojmovni okviri, znotraj katerih lahko predrugačimo svoj odnos do prihodnjih generacij. Oglejmo si nekaj poskusov.

Ameriški analitični filozof John Nolt zelo nazorno ponazori logično samoumevnost enakosti med ljudmi, ki živijo v različnih časovnih obdobjih. Po Noltu razlika med preteklostjo in prihodnostjo ni odločilna in absolutna, temveč je relativna glede na časovno perspektivo: »V tem smislu je podobna oznaki 'tujec', ki je relativna glede na geografsko perspektivo.« Tako kot o tujcu govorimo z relativne pozicije domačinke ali domačina v nekem geografskem okolju, enako o prihodnjih ljudeh govorimo z relativne pozicije danes živečega človeka v določenem časovnem okolju. Nolt svojo trditev ponazori z jasnim shematskim prikazom:

1. Imamo dolžnosti do trenutno živečih ljudi.
2. Prihodnji ljudje niso v nikakršnem moralno pomenljivem smislu drugačni od trenutno živečih ljudi.

3. Imamo dolžnosti do prihodnjih ljudi.

(Nolt, 2011)

Med pomembnejša pojmovna orodja za naslavljanje dolžnosti do prihodnjih generacij glede na varovanje okolja gotovo spada paradigma *trajnostnega razvoja*. Ta hoče omejiti rabo naravnih virov tako, da zadovoljevanje potreb sedanje generacije ne ogroža možnosti prihodnjih generacij, da zadovoljijo svoje potrebe. To naj bi dosegli tako, da bi industrijo in potrošnjo preusmerili na obnovljive vire snovi in energije, naravo pa bi z odpadki obremenjevali le do mere, ko se je še zmožna obnavljati. Med najbolj znane formulacije trajnostnega razvoja spada opredelitev Brundtlandove komisije, ki pravi, da je naša dolžnost najti način, ko bomo lahko »zadovoljiti trenutne potrebe, ne da bi pri tem ogrozili zadovoljevanje potreb prihodnjih generacij«. (Brundtland, 1987: 43)

Ameriška filozofinja Kristin Shrader–Frechette v razpravo vnaša pojem t. i. *temporalne neenakosti*. Trdi, da naše odločitve o ravnanju z okoljskimi tveganji prepogosto temeljijo na izkoriščanju temporalnih neenakosti, ki jih opredeli kot »... neenakosti, ki obravnavajo predstavnike drugih generacij drugače, a nimajo nikakršnega moralno relevantnega temelja za to ...« (Shrader–Frechette, 2002: 96). Razlika v času rojstva sama po sebi še ne pomeni moralno relevantnega kriterija za upravičeno razlikovanje med ljudmi, zato lahko tukaj govorimo o diskriminaciji glede na čas rojstva.

Na splošno avtorice in avtorji omalovaževanje interesov prihodnjih generacij kritizirajo z dvema argumentoma. Prvič, izhajajo iz prepričanja, da gre za zlorabo določene temporalne manjšine, s tem ko se izpostavlja predvsem tveganje, medtem ko se za določeno skupino, obstoječo generacijo, ustvarijo predvsem koristi. Drugi razlog nasprotovanja se nanaša na trditev, da se s prenosom nevarnih tveganj na prihodnje generacije prihodnji ljudje uporabijo kot sredstvo za cilj danes živečih ljudi (Shrader–Frechette, 2002: 96). Oboje je moralno nedopustno, zato je treba zapostavljanje interesov prihodnjih generacij opustiti.

Ne glede na to, ali potrebo po spremembi odnosa do prihodnjih generacij utemeljujemo z nedopustnostjo generacizma, z arbitrarnostjo partikularne časovne perspektive, s paradigmo trajnostnega razvoja ali s temporalno diskriminacijo, različnim naporom je skupno prizadevanje v iskanju načina za uveljavljanje humanistične zaveze spoštovanja vseh ljudi, ne glede na njihove osebne okoliščine. Tovrstne zveze vsebujejo tudi sodobne ustave večine demokratičnih republik. Enako velja za ustavo Republike Slovenije:

V Sloveniji so vsakomur zagotovljene enake človekove pravice in temeljne svoboščine, ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj, invalidnost ali katerokoli drugo osebno okoliščino. Vsi so pred zakonom enaki. (Ustava RS, 14. člen)

Razprava o zavezi v ustavi je zanimiva, ker nam lahko pomaga misliti, ali so do navedenih pravic in temeljnih svoboščin upravičeni tudi pripadniki generacij, ki bodo živeli v prihodnosti. Posamezniki, ki so se rodili leta 2010, bodo najverjetneje doživeli konec 21. stoletja. Napovedi znanstvenikov kažejo, da bodo podnebne spremembe imele nevaren vpliv na prebivalstvo že do konca tega stoletja, določeni vplivi pa so merljivi že zdaj (IPCC, 2007). Že danes živéči mladi ljudje bodo izpostavljeni tveganjem, ki jih prinašajo podnebne spremembe (Hansen, 2011: 3). Če bomo fosilna goriva izrabljali tako intenzivno kot danes, bomo prihodnje ljudi izpostavili veliki škodi. Tisti, ki bodo občutili negativne učinke podnebnih sprememb, bodo prikrajšani za »enake pravice in temeljne svoboščine«, ki jih zagotavlja (slovenska) ustava. Tovrstno prikrajšanje moramo razumeti kot eksces, ki ga je treba odpraviti. Ni videti razloga, zakaj ustava ne bi varovala državljanov, ki bodo živeli v bližnji in manj bližnji prihodnosti prihodnjih desetletij.

Bi bilo torej smiselno podpreti ustavo, ki bo zagotavljala, da so v Sloveniji vsakomur zagotovljene *enake človekove pravice in temeljne svoboščine, ne glede na narodnost, raso, spol, /.../ in čas rojstva*? Zadnje je namreč osebna okoliščina, ki si je ne izberemo, prav tako, kot si ne izberemo rase, jezika, narodnosti in drugih okoliščin. Smo posamezniki in celotna naša generacija upravičeni do načina življenja, ki onemogoča spoštovanje enakih pravic in temeljnih svoboščin za posameznike in generacije ljudi, ki bodo živeli v nevarnih časih nestanovitnega podnebja čez 50, 100 in več let? Morda bi bilo smiselno dopolniti ustavo z eksplicitnim zapisom, ki bi določil čas rojstva kot osebno okoliščino. To bi omogočilo razširitev pristojnosti države tako, da bi zavarovala tudi interese prihodnjih generacij v procesih odločanja danes. Definiranje časa rojstva kot osebne okoliščine, na podlagi katere ljudje ne bi smeli biti diskriminirani, bi omogočilo odpravo generacizma v trenutnem ekonomskem sistemu. Prav tako bi morali vzpostaviti mehanizme medgeneracijskega varovanja pravic in postaviti sistem pravične distribucije virov skozi čas. Za ta namen bi potrebovali teorijo medgeneracijske pravičnosti. V nadaljevanju besedila si bomo ogledali nekatera izhodišča teorije pravičnosti ameriškega političnega filozofa Johna Rawlsa. Vpeljali bomo pojem zelene države, ki ji bo naloženo uveljavljanje dolžnosti do prihodnjih ljudi na področju politik ravnanja z naravnimi viri.

Zelena država

Zelena država je za pravice prihodnjih ljudi to, kar je socialna država za pravice revnih. Če je socialna država odgovor na skrajne družbene neenakosti kapitalizma 19. stoletja, je zelena država odgovor na neenakosti, v katere postavljamo prihodnje ljudi z uničevanjem globalnega okolja v 20. in 21. stoletju. Socialna država je sistemski odgovor na posledice kapitalizma znotraj nacionalne skupnosti, zelena država je odgovor na njegove posledice v okvirih medgeneracijske in mednarodne skupnosti. Za socialno državo velja, da ne more obstati ob nelojalni konkurenci držav, ki izvajajo socialni *dumping*, s tem ko dopuščajo skrajne neenakosti v svoji državi in tako omogočijo konkurenčnost gospodarstva na račun izkoriščanja revščine delavk in delavcev.

³ Z izrazom *prihodnjiki* označujemo ljudi, ki bodo živeli v prihodnje, niso pa še rojeni. Njihovi korespondenti danes so sedanjiki.

Socialna država je ogrožena, ko je osamljena v mednarodnem prostoru. Šele po uveljavitvi določenega praga socialnega varstva prebivalstva povsod po svetu in preprečitvi izkoriščanja skrajnih

revežev za potrebe nizkocenovne proizvodnje se lahko nadejamo, da bo država blaginje kot politična ureditev znotraj nacionalne države trajno obstala.

Mednarodna vzajemnost je še bolj odločilna za zeleno državo. Tudi če ena država vzpostavi najvišja merila spoštovanja medgeneracijske enakosti in prilagaja svoje dolgoročne odločitve o ravnanju z viri glede na potrebe prihodnjih generacij, uveljavitev takega sistema v kontekstu globalne ekološke krize ni smiselna. Globalna kriza zahteva globalen odgovor, ki pa mora biti uveljavljen v vsaki državi posebej. V nadaljevanju razprave se bomo zamejili na pristojnosti zelene države znotraj okvira nacionalnih držav, ob tem pa bomo predpostavili, da so državni ukrepi za varstvo okolja utemeljeni v mednarodnem dogovoru, ki vsem državam nalaga obveznost medgeneracijskega varovanja naravnih virov.

Obstaja skušnjava, da bi politiki v imenu prihodnjih generacij legitimirali dejanja, ki ne upoštevajo interesov prihodnjih ljudi. Na drugi strani lahko pride do arbitrarnega presojanja, kjer bi interese prihodnjikov³ vedno interpretirali tako, da od obstoječe generacije ne bi zahtevali ničesar. Tretja nevarnost je, da bi bili izvoljeni voditelji preprosto pristranski.

Naš položaj v družbi otežuje našo presojo o poštenosti družbene ureditve. Nujno smo pristranski, saj verjamemo, da je najboljši tisti sistem, ki najbolje poskrbi za položaj ljudi, s katerimi se istovetimo. Pri vprašanju obdavčitve na primer revni navadno podpirajo progresivno obdavčitev, bogati pa nizko stopnjo enotne obdavčitve. V razpravi o okoljevarstvu se najbolj istovetimo s danes živečimi ljudmi, ki so nam, logično, najbliže. Navajeni smo razmišljati z vidika sedanjosti, zato bo naša presoja v skušnjavi, da pripiše sedanji generaciji večji pomen. Nismo navdušeni nad ukrepi, ki bi posegali v naše svoboščine v imenu »abstraktnih«³ prihodnjih ljudi. Nenamerno nam je manj mar za ljudi, ki živijo v geografsko in časovno oddaljenih okoljih.

Da bi se izognil tovrstni pristranskosti, je Rawls sestavil miselni poskus, s katerem nas postavi v *izhodiščni položaj*, od koder moramo izbrati pravila pravične družbene ureditve, ki bi se jim bili pripravljene zavezati v družbeni pogodbi. Takole postavi virtualni izhodiščni položaj za tančico nevednosti in pod naslednjimi pogoji:

Strani ne vedo, kateri generaciji pripadajo, ali kar je isto, kateri stopnji civilizacijskega razvoja družbe pripadajo. Nikakor ne morejo vedeti, ali bodo revni ali relativno bogati, pretežno poljedelski ali že industrializirani in tako naprej. Tančica nevednosti je v tem pogledu celovita. Tako se morajo osebe v izhodiščnem položaju vprašati, koliko bi bili pripravljene prihraniti na vsaki stopnji vnaprej, ob predpostavki, da bodo tudi druge generacije varčevale v enaki meri. /... / Pravzaprav morajo izbrati pravično načelo varčevanja, ki določa primereno mero prihranka za vsako stopnjo vnaprej. (Rawls, 1971: 287)

Teorija izhodiščnega položaja predvideva, da so vsi ljudje zmožni odločati razumno vsaj glede osnovnih zadev, ki napredujejo njihovo življenje. Razumnost je v tem primeru mišljena kot sposobnost za presojo o tem, kaj je dobro za stran, v imenu katere presoja. Rawls predvideva teorijo razumnosti, ki jo uporabljajo tudi ekonomske vede. Zanimivo pri tem je, da Rawls ne meri na dobronamernost posameznikov, ki naj poskrbijo za pravično delitev dobrin, ampak od posameznikov v izhodiščnem položaju pričakuje, da naj razmišljajo racionalno v skladu s svojimi interesom. Trik je v tem, da so okoliščine izhodiščnega položaja postavljene natančno tako, da skrb zase predvideva ureditev take temeljne družbene strukture, ki bo skladna z načeli pravičnosti.

Ker v izhodiščnem položaju ne vemo, katero mesto bomo zasedli, bomo poskrbeli, da bodo primarne dobrine razdeljene tako, da bo za vsako mesto v družbeni strukturi najbolje poskrbljeno: »Ker nihče ne ve, kateri položaj bo zasedel, ima naloga, naj ljudje odločijo, kaj je najboljše zanje, enake posledice, kot če bi jim naložili, naj določijo, kaj je najboljše za vsakogar, če ga obravnavamo nepristransko.« (Kymlicka, 107)

Rawls govori o pravičnih načelih varčevanja za prihodnje generacije. Ob tem se zastavlja vprašanje razmerja med pravicami prihodnjikov in pravicami sodobnikov. Ni namreč jasno, kako določiti pravično mero odrekovanja sedanje generacije, da bi se zavarovale pravice ali dobrobit prihodnjih generacij. Prav tako ni jasno, kaj moramo zagotoviti prihodnjim generacijam. Moramo poskrbeti zgolj za njihove temeljne eksistenčne pravice, njihove splošne interese ali pa moramo maksimirati njihovo dobrobit?

Ne glede na težavno naravo teh vprašanj se lahko z njimi lažje soočimo, če opredelimo dediščino, ki smo jo zavezani zagotoviti prihodnjim generacijam. Japonski pravnik in filozof Makoto Usami utemelji dva tipa dediščine, ki smo jo dolžni zapustiti prihodnjim generacijam: naravno in od človeka ustvarjeno dediščino. Med naravno dediščino, ki podpira človekovo »varnost in zdravje«, umešča »čisto atmosfero, varno pitno vodo, nekontaminirano prst, relativno stabilno temperaturo in določene vrste mineralnih virov.« / ... / »Vsaka generacija ima dolžnost zapustiti te postavke naravne dediščine svojim naslednikom, tako da se vzdrži onesnaževanja okolja do nepovratne stopnje in izčrpanja virov.« (Usami, 2011: 5, 12) Med dediščino človekovega izvora za »dostojno varno in zdravo življenje« pa umesti »znanje s področja medicine in prehrane ter okolju prijazne tehnologije za proizvodnjo in prevoz.« / ... / »Vsaka generacija je zavezana razvijati te proizvode in jih predati svojim naslednikom.« (Usami, 2011: 5, 13)

Kljub bolj ali manj jasnim idejam o tem, kaj je treba varovati v pozitivnem smislu, se postavlja vprašanje, kako definirati pojem škodovanja, če pomislimo, da prihodnji ljudje v času povzročanja degradacije okolje še ne obstajajo.⁴ Za pomoč pri tem vprašanju se lahko zatečemo k rešitvi, ki jo ponuja avstrijski filozof Lukas Meyer. Zagovarja t. i. *prazno pojmovanje škode* (ang. *threshold theory of harm*), ki dejanje označuje za škodljivo, če za posledico tega dejanja druga oseba v prihodnosti pade pod določen prag življenjske ravni. Če bo naša generacija zaradi čezmerne porabe fosilnih goriv in posledičnih podnebnih sprememb prihodnjim ljudem na Zemlji onemogočila življenje nad določenim pragom življenjske ravni,⁵ lahko na podlagi praznega pojmovanja škode rečemo, da bo naša generacija oškodovala prihodnje ljudi. Da bi se temu izognili, je treba udejanjiti politiko omejene rabe fosilnih goriv in preprečevanja podnebnih sprememb do te mere, da omogočimo prihodnjim generacijam življenje nad določeno življenjsko ravnjo. S sprejetjem teorije praznega pojmovanja škode lahko torej govorimo o pravicah prihodnjih ljudi, višina praga, ki ga moramo s svojimi dejanji (ali zadržanji) zaščititi, pa je odvisna od obsega pravic, ki jih priznavamo prihodnjim ljudem.⁶ Ne glede na to, kateri generaciji oseba pripada, nam ustrezno načelo nepovzročanja škode zapoveduje, da moramo ravnati tako, da posledice naših ravnanj ne postavljajo nekoga v položaj pod pragom nekega normativno določenega standarda bivanja. Pri tem je nujen pogoj, da se v odsotnosti našega dejanja (ali nedejanja) ta oseba ne bi nahajala v takem poslabšanem položaju. Kot pravi Meyer, »pri udejanjanju tega pojmovanja škode primerjamo vrednosti »imeti zadovoljivo dobro življenje« in »imeti življenje, ki pade pod relevantno mejo« (Meyer, 2008).

⁴ Na tem mestu se zastavlja vprašanje neidentitete. Nimamo prostora, da bi se tukaj z njim soočili. Za osnovno seznanitev s problemom priporočam že navedeno besedilo Usamija (Usami, 2011: 5).

⁵ Primer takega praga so geološki okviri, ki veljajo od konca zadnje ledene dobe, na podlagi katerih je lahko sodobni človek razvil kmetijstvo in na njem temelječi začetek civilizacije.

⁶ Za izhodišče pri definiranju obsega pravic prihodnjih generacij si lahko morda pomagamo s temeljnimi načeli medgeneracijske enakosti, ki jih razvija Edith Brown Weiss (Brown Weiss, 1992: 10–16).

Pri določanju praga ravni življenja, pod katero prihodnje osebe ne smejo pasti, lahko izhajamo iz splošne smernice, kot je opredelil ekonomist Herman E. Daly: » ... osnovne potrebe v sedanosti morajo vedno imeti prednost pred osnovnimi potrebami v prihodnosti, toda osnovne potrebe v prihodnosti morajo imeti vedno prednost pred ekstravagantnim luksuzom sedanosti.« (Daly, 1996: 36)

Ob tem se zastavlja vprašanje o načelu recipročnosti, ki navadno ureja medčloveške odnose. Z vlaganjem v infrastrukturo na primer najmanj pridobi tista generacija, ki investira, največ koristi pa imajo tisti, ki so podedovali delujoči sistem zagotavljanja potreb. Tak primer so hidroelektrarne, ki po odplačilu investicije proizvajajo elektriko zastonj.⁷ Kako je torej z recipročnostjo pri medgeneracijskih odnosih? Navadno načelo recipročnosti velja tam, kjer prihaja do izmenjave vrednosti, kjer vsaka stran nekaj vložiti v zameno za pošteno vračilo. Ker v času ni mogoče, da bi naslednja generacija karkoli dajala prejšnji generaciji, je vsaka generacija zgolj prejemnica bolj ali manj ohranjenih in vzdrževanih dobrin.

Ameriški filozof Stephen M. Gardiner opozarja, da se lahko posamezna generacija upravičeno vpraša o smiselnosti njenih odrekanih za prihodnje generacije, če se naslednja generacije ne bo pripravljena odrekati v podobni meri ali pa bi se celo odrekla medgeneracijskemu varovanju okolja (Gardiner, 2010: 92). Z vidika interesa posameznih generacij lahko naletimo na konflikt, kajti videti je, da vsakokratni generaciji ni nujno v interesu uveljavitev trajnostne politike ravnanja z okoljem, kot smo jo zgoraj opredelili z Dalyjem. Situacija, ko bi določena generacija sprejela restriktivno okoljevarstveno zakonodajo, bi bila neracionalna ob predpostavki, da naslednja generacija ne bi nadaljevala politike medgeneracijske pravičnosti. Zaradi odsotnosti garancij je vsaka generacija posebej v skušnjavi, da ne ukrepa.

Kljub upravičenosti tovrstnega ugovora je politika medgeneracijske pravičnosti, ki temelji zgolj na uveljavljanju lastnega interesa, moralno neustrezna. Vsakokrat je obstoječa generacija edina, ki ima moč vplivanja na stanje okolja, zato jo lahko na podlagi etike opozarjamo na moralno odgovornost. Ob predpostavki, da je pravičnost pomembna in da bi obstoječa generacija želela uveljavljati pravična razmerja med generacijami, ji ne preostane drugega, kot da stavi na določeno utemeljitev medgeneracijskega varovanja okolja in upa, da bo naslednja generacija premogla podobno mero humanosti in nadaljevala medgeneracijsko pošteno politiko ravnanja z okoljem. Navsezadnje je verjetnost, da bo naslednja generacija nadaljevala tradicijo, večja, če bo ta generacija ustrezno poskrbela za prenos kulturne dediščine, ki vrednote pravičnosti, okoljevarstva in medgeneracijske enakosti visoko ceni.

Sklep: proti generacizmu z zeleno državo

Vzpostavitev pravičnosti do prihodnjih generacij vodi do trajnostnega razvoja. Vsaka generacija mora priznati in spoštovati meje naravnega okolja in sistemov, ki podpirajo življenje in možnosti blaginje. Globalna ekološka kriza v obliki nevarnih podnebnih sprememb odpira vprašanje pravičnosti do prihodnjih generacij. Ni vnaprejšnjega razloga, zakaj ne bi ljudje jutrišnjega dne imeli enake priložnosti za razvoj in možnost doseganja blaginje. Globalna podnebna kriza med drugim kaže, da smo spregledali izziv pravičnosti med generacijami. Vrednostno razlikovanje med generacijami je treba zavrniti kot generacizem, proti kateremu pooblašamo zeleno državo, ki naj na podlagi pravičnosti do prihodnjih generacij uveljavi ukrepe za varstvo okolja. Ohranjanje naravnih virov moramo prepoznati kot vrednoto, ki pomeni nujen pogoj za

blaginjo vsakokratne generacije. Spoštovanje pravic prihodnjikov se naloži vsem generacijam kot dolžnost, kajti le vsakokrat sedanja generacija lahko edina ukrepa.

Literatura

- BROWN WEISS, E. (1992): *Intergenerational Equity: A Legal Framework for Global Environmental Change*. V *Environmental change and international law: New challenges and dimensions*, ur. E. B. Weiss. Tokyo, United Nations University Press. Dostopno prek: <http://archive.unu.edu/unupress/unupbooks/uu25ee/uu25ee0y.htm#12.%20intergenerational%20equity:%20a%20legal%20framework%20for%20global%20environmental%20change> (12. januar 2013).
- BUČAR-RUČMAN, A. (2009): Okoljska kriminaliteta skozi pogled zelene kriminologije. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* 60(2): 118–130.
- DALY, E. H. (1996): *Beyond Growth: The economics of sustainable development*. Boston, Baecon Press.
- GARDINER, M. S. (2010): A Perfect Moral Storm. V *Climate Ethics: Essential readings*, ur. M. S. Gardiner, S. Caney, D. Jamieson in H. Shue, 87–98. New York, Oxford University Press.
- IPCC FOURTH ASSESSMENT REPORT (2007): *Climate Change (AR4)*. Dostopno prek: http://www.ipcc.ch/publications_and_data/publications_and_data_reports.shtml (15. november 2012).
- KYMLICKA, W. (2005): *Sodobna politična filozofija: uvod*. Ljubljana, Krtina.
- HANSEN, J. et al. (2011): *Scientific Case for Avoiding Dangerous Climate Change to Protect Young People and Nature*. NASA. Dostopno prek: <http://pubs.giss.nasa.gov/abs/ha08510t.html> (10. december 2012).
- MEYER, L. H. (2003): Past and Future: The Case for a Treshold Conception of Harm. V *Rights, Culture, and the Law: Themes from the Legal and Political Philosophy of Joseph Raz*, ur. L. H. Meyer, S. L. Paulson in T. W. Pogge, 143–159. Oxford, Oxford University Press.
- NOLT, J. (n. d.): *Arguments for and against Obligation to Future Generations*. Dostopno prek: <http://web.utk.edu/~nolt/courses/346/futurgen.htm> (14. december 2012).
- RAWLS, J. (1972): *A Theory Of Justice*. Harvard University Press.
- SHRADER – FRECHETTE, K. (2002): *Environmental justice: creating equality, reclaiming democracy*. New York, Oxford University Press.
- SINGER, P. (1975/1990): *Animal Liberation*. New York Review, Random House.
- USAMI, M. (2011): *Intergenerational Justice: The Rights of Future People or The Duty of Fair Play*. Tokyo, Tokyo Institute of Technology.
- USTAVA RS. Uradni list RS št. 33/91-I, 42/97, 66/2000, 24/03, 69/04, 68/06. II. poglavje: Človekove pravice in temeljne svoboščine, 14. člen. Dostopno prek: <http://www.us-rs.si/media/ustava.republike.slovenije.pdf> (20. december 2012).
- WORLD COMISSION ON THE ENVIRONMENT AND DEVELOPMENT (WCED) (1987): *Our Common Future*. Oxford, New York, Oxford Univerity Press.